

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ ІЗ ПРОБЛЕМНОЮ ДИТИНОЮ

Мушкевич Мирослава

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна,
mira_mush@yahoo.com

У статті увагу акцентовано на системі психологічної допомоги сім'ї з проблемною дитиною. У плані представленого дослідження важливим є аналіз використання казкотерапії як складової частини психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей дошкільного та раннього шкільного віку. Указано, що така форма роботи, як написання казки із сім'єю, має діагностичне й психотерапевтичне значення. Зазначено, що казка допомагає виокремити особливості та стереотипи взаємодії й поведінки; сімейні правила та сімейний сценарій; сімейні міфи; життєвий сценарій; сімейні й індивідуальні межі; сімейну та життєву історію. Доведено, що спостерігаємо виражену позитивну динаміку за всіма емпіричними показниками, що змістовно визначають структуру психотипічного профілю батьків проблемних дітей після проведення казкотерапії. Виявлено, що програма супроводу з використанням казки стала важливим фактором якісної трансформації змістовно-структурних виховних елементів. Відбулася конструктивна трансформація стратегії потуральної протекції у сфері виховання дитини, ефективній корекції їхньої неконструктивної особистісної позиції. Констатовано, що, порівняно з традиційною програмою психологічної допомоги, упровадження казкотерапії до програми психологічного супроводу забезпечило більш ефективну корекцію неконструктивних особистісних настанов батьків проблемних дітей, а також достовірно вищий ступінь розвитку тих властивостей їх особистісної структури, які покладено в основу конструктивних патернів особистісного функціонування. Узагальнено дані порівняльного аналізу результативності формувальних заходів стосовно випробуваних експериментальної та контрольної груп за критерієм «рівень розвитку показників сімейного функціонування», які дають змогу констатувати, що зіставлення з традиційною технологією психологічної допомоги упровадження казкотерапії в програму психологічного супроводу забезпечило батьків проблемних дітей більш високим ступенем розвитку ефективних механізмів особистісно-сімейного функціонування, а також більш стійким рівнем сформованості особистісної настанови на конструктивне розв'язання актуальних проблем.

Ключові слова: казкотерапія, психологічний супровід, проблемна дитина, сім'я, сімейне функціонування, сімейний сценарій, сімейні правила.

Mushkevych Myroslava. Fairytale Therapy as a Method of Psychological

Support of Families with a Problem Child. The article focuses on the system of psychological assistance of a family with a problem child. In terms of represented research important is analysis of using the fairy-tale therapy as a constituent of psychological support of families with problem children of preschool and early school age. It is indicated that work on writing a fairy-tale with a family has diagnostic and psychotherapeutic importance. It is noted, that a fairy-tale helps to identify peculiarities and stereotypes of interaction and behavior; family rules and family scenario; family myths; life scenario; family and individual boundaries; family and life history. It has been proved, that positively affected positive dynamics by all empirical parameters is shown, that meaningfully determine the structure of psychotype profile of problem children after the conducted fairy-tale therapy. It has been revealed that the support program of using a fairy-tale became an important factor of qualitative transformation of the content, structural and educational elements. The constructive transformation of protection strategy in education sphere of a child and effective correction of their non-constructive personality position has taken place. It was stated that in comparison with traditional program of psychological assistance, the introduction of fairy-tale therapy to the program of psychological support provided more effective correction of non-constructive personality attitude of problem children parents, as well as a significantly higher degree of development of those properties of their personality structure, which lie in the basis of constructive patterns of personality functioning. The results of the comparative analysis of the effectiveness of formational measures in relation to experimental and control groups by the criterion «level of development of indicators of family functioning» are generalized, which state that in comparison with the traditional technology of psychological assistance, the introduction of fairy-tale therapy into the program of psychological support has provided problem children parents with a higher degree of the development of effective mechanisms of personality and familial functioning, as well as more stable formed level of personality attitude to constructive solution of actual problems.

Key words: fairy-tale therapy, psychological support, problem child, family, family functioning, family scenario, family rules.

Мушкевич Мирослава. Сказкотерапия как метод психологического сопровождения семей с проблемным ребенком. В статье внимание акцентируется на системе психологической помощи семье в проблемном ребенком. В плане представленного исследования важен анализ использования сказкотерапии как составляющей психологического сопровождения семей, имеющих проблемных детей дошкольного и раннего школьного возраста. Указывается, что работа с написанием сказки с семьей имеет диагностическое и психотерапевтическое значение. Отмечается, что сказка помогает выделить особенности и стереотипы взаимодействия и поведения; семейные правила и семейный сценарий; семейные мифы; жизненный сценарий; семейные и индивидуальные черты; семейную и жизненную историю. Доказывается, что наблюдается выраженная положительная динамика по всем эмпирическим показателям, что содержательно определяют структуру психотипичного профиля родителей проблемных детей после проведения сказкотерапии. Выявлено, что

програма супроводження з використанням сказки стала важливим фактором якісної трансформації змістовно-структурних виховальних елементів. Складалася конструктивна трансформація стратегії протекції батьків в сфері виховання дитини, ефективна корекція їх неконструктивної особистісної позиції. Констатується, що, порівняно з традиційною програмою психологічної допомоги, впровадження сказкотерапії в програму психологічного супроводження забезпечило більш ефективну корекцію неконструктивних особистісних установок батьків проблемних дітей, а також достовірно більш високу ступінь розвитку тих властивостей їх особистісної структури, які лежать в основі конструктивних паттернів особистісного функціонування. Загальнюються результати порівняльного аналізу результативності формуючих заходів в стосунку до вимірюваних експериментальною та контрольною групами за критерієм «рівень розвитку показників сімейного функціонування», які констатують, що, порівняно з традиційною технологією психологічної допомоги, впровадження сказкотерапії в програму психологічного супроводження забезпечило батькам проблемних дітей більш високу ступінь розвитку ефективних механізмів особисто-сімейного функціонування, а також більш стійкий рівень сформованості та особистісної установки на конструктивне рішення актуальних проблем.

Ключові слова: сказкотерапія, психологічне супроводження, проблемний дитина, сім'я, сімейне функціонування, сімейний сценарій, сімейні правила.

Постановка наукової проблеми та її значення

Ще в минулому столітті представниками психологічної, медичної, педагогічної науки закладено традиції залучення сім'ї для подолання проблем виховання дитини, яка відрізняється поведінковими дезадаптивними проявами, неприйнятними в цьому суспільстві та культурі. Сьогодні ці традиції досить актуальні й потребують активного втілення в практику психодіагностики, психоедукації, психоконсультації, психотерапії сім'ї як системи.

Аналіз наукових досліджень

У психологічній науці наявна достатня кількість робіт, які вказують, що наявність проблемної дитини в сім'ї призводить до змін в емоційному стані батьків і дитячо-батьківські взаємини переживають специфічні зміни (І. Багдасар'ян, О. Баєнська, А. Варга, О. Мастюкова, О. Нікольська, Л. Печнікова, А. Прихожан, К. Савіна, А. Співаковська, В. Ткачова, О. Чарова, Е. Ейдемільер, В. Юстицькіс й ін.). Водночас питання про психологічні механізми таких змін, а також фактори, що покладені в основу індивідуальної варіативності поведінки батьків, вивчені недостатньо. Отже, розвиток системи

допомоги сім'ї з проблемною дитиною вимагає проектування й реалізації експериментальних наукових досліджень, спрямованих на вивчення умов і факторів, які зумовлюють індивідуальні особливості сімейної взаємодії батьків.

Формулювання мети та завдань статті

У плані нашого дослідження важливим є аналіз використання казкотерапії як складової частини психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей у дошкільному та ранньому шкільному віці (психодіагностичний і психотерапевтичний компоненти).

Використання казкотерапії в процесі психологічного супроводу з метою дослідження динаміки змін особистісних особливостей членів сімей, які мають проблемних дітей, проводилося на базі психологічного консультативного центру, що діє при кафедрі практичної та клінічної психології факультету психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. До роботи залучено 64 сім'ї, які й становили вибірку досліджуваних. У кількісному аспекті дослідницьку вибірку репрезентовано досліджуваними в кількості 96 осіб, із яких 64 – представники повних сімей (32 родини) і 32 – неповних (32 родини). Щодо рівня сімейного функціонування, то цей параметр представлено в такій пропорції: 64 – представники дисфункційної сім'ї й 32 – псевдофункційної.

Усі батьки зверталися за психологічною допомогою. Основні скарги влючали такі причини:

1) самотійно не можуть справитися з дитиною, не розуміють, як правильно з нею спілкуватися, неприємно вражені поведінкою дитини, її реакціями тощо;

2) відчувають негативні емоційні стани з приводу поведінки дитини, яка потребує багато часу, зусиль;

3) спрямовані психологами та педагогами дошкільних і шкільних закладів.

Проблеми дітей пов'язані з порушеннями поведінки (агресивність, запальність, поведінка таких дітей спрямована проти інших дітей, проявляється у вільних стосунках, грі); ослаблені діти, які часто й довго хворіють (кволі та слабкі діти, примхливі, мляві, швидко звикають до того, що відчувають себе погано); повільні діти (завжди дратують батьків, які постійно поспішають і ніколи не встигають), сором'язливі діти. Усі діти батьків нашої вибіркової сукупності перебували у віковому діапазоні від п'яти до дев'яти років.

Усі 64 сім'ї становили експериментальну групу, у якій робота з

казкою мала чітко структурований та організований характер і була побудована на психологічних принципах. Формувальні заходи стосовно досліджуваних, які увійшли до контрольної групи, відбувалися на основі стандартного підходу, типового технологічного сценарію психологічної допомоги без використання казкотерапії.

Методи та методики

У межах верифікації першого критерію оцінки ефективності програми психологічного супроводу використано непараметричний статистичний критерій відмінностей Т-Вілкоксона (Wilcoxon Signed Ranks Test) (Наследов, 2005). Формально з його допомогою визначали статистично достовірні відмінності в рівні вираженості емпіричних показників у досліджуваних із різним психотипічним профілем (типом) до й після реалізації типового технологічного сценарію психологічної допомоги, а також в умовах упровадження спеціальної програми психологічного супроводу.

Верифікацію за другим критерієм оцінки ефективності програми психологічного супроводу здійснено із застосуванням непараметричного статистичного критерію Хі-квадрат Пірсона (Chi-Square Test), а також за допомогою обчислення показника відношення шансів (Odds Ratio – OR) (Наследов, 2005). Формально перший критерій використовували для порівняння між собою двох емпіричних розподілів якісних ознак, отриманих на двох незалежних вибірках – експериментальній і контрольній. Другий статистичний показник забезпечив визначення пропорції частотного відношення якісної ознаки в експериментальній та контрольній вибірках.

Якщо описати казкотерапію, то вона є одним із методів психологічної роботи з клієнтом, котрий використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширенню свідомості, удосконалення взаємодії з навколишнім світом. У науково-психологічній літературі є багато визначень терміна «казкотерапія», але ми зробили свій вибір на визначенні казкотерапії як спільного з клієнтом відкриття тих знань, які живуть у душі та є психотерапевтичними в цей момент (Зінкевич-Євстигнєєва, 2001; Зінкевич-Євстигнєєва, 2003; Карпман, 1968).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження

Проблеми використання казок у психотерапевтичній практиці представлено в роботах дослідників Б. Беттельгайма, І. Вачкова (Вачков, 2007), А. Гнездилова, Х. Дікмана (Дікман, 2000), П. Естеса, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої (Зінкевич-Євстигнєєва, 2001; Зінкевич-

Євстигнєєва, 2003), П. Жебелєва, С. Карпмана (Карпман, 1968), Б. Кокса, М. Панфілова, О. Петрова, Н. Радіної (Радіна, 2006), Д. Соколової, Р. Ткача (Ткач, 2010; Ткач, 2011), К. Юнга (Юнг, 1994; Юнг, 1997) та ін. У працях цих науковців виокремлено види казок та їх терапевтичні функції, розкрито методи й прийоми роботи з казкою, наведено окремі технології терапії казкою.

Робота зі створеною клієнтом казкою має діагностичне та терапевтичне спрямування. У першому випадку вона зосереджується на виявленні проблем і конфліктів за допомогою ідентифікації з героями казки, у другому – на її зцілювальних можливостях. Завдання психотерапевта – за допомогою казки допомогти клієнту прийняти ситуацію, розібратись у тому, що відбувається, дати можливість побачити в ній те, чого ця ситуація вчить (Кемпбелл, 1997). Психотерапевтична ефективність цієї технології настільки висока, що вона трапляється в роботах практично всіх відомих казкотерапевтів (Дікман, 2000; Франц, 1998). Технологія вирізняється наявністю чітких схем для написання казки та їх аналізу.

Іншим способом розкриття глибинних символів казки є постановка запитань клієнту. Наробки такого напрямку простежуємо в роботах Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Н. Огієнко (Огієнко, 2008), Н. Радіної й ін. Наприклад, Т. Зінкевич-Євстигнєєва пропонує здійснювати психологічний аналіз казок за допомогою запитань, які розкривають такі схематичні аспекти її аналізу: енергетичне та символічне поля казки, основну її тему, сюжет, лінію головного героя (Брун, 2000). Казки для дорослих М. Паркін (Зінкевич-Євстигнєєва, 2001) пропонує застосовувати для таких цілей: казки для змін (допомагають усвідомити, що зміни неминучі й постійні; ставлення до змін визначається сприйняттям та ін.), казки для розвитку творчих здібностей, казки про лідерів і команду (які, наприклад, демонструють, що іноді мудрість прихована в простоті; у команді можна залишатись унікальною особистістю та все ж – частиною цілого й т. ін.), казки про те, як справлятися зі стресом, і казки для розвитку емоційного інтелекту (допомагають краще усвідомлювати свої емоції та почуття інших людей).

Аналітичну роботу з казками можна розділити на сім основних етапів.

1. Визначити енергоінформаційне поле казки: потрібно прислухатися до власних відчуттів і вражень щодо прочитання казки, зафіксувати, описати їх.

2. Визначити основну тему казки. Потрібно поставити собі

питання: про що ця казка, чого вона навчає? Відповідь розглянути з погляду чотирьох рівнів – ціннісного, ментального, емоційного, вітального.

3. Проаналізувати сюжет казки: потрібно визначити ступінь оригінальності сюжету і його жанр.

4. Проаналізувати лінію головного героя. Лінію головного героя розглядаємо з чотирьох боків (образ себе, образ мети, мотиви вчинків героя, відносини з навколишнім світом).

5. Проаналізувати символічне поле казки. Потрібно виокремити найбільш яскраві образи й визначити їх символічне значення на особистому та глибинному рівнях.

6. Зробити висновок про конфліктний і ресурсний зміст казки, зрозуміти співвідношення конфліктного й ресурсного аспектів. Визначити ступінь сформованості «морального імунітету».

7. Установити перспективні завдання психологічної роботи, виявити його «основну проблему» й знайти ресурси для роботи з нею. Виявити перспективи та індивідуальні засоби формування «морального імунітету».

У своєму дослідженні ми звертаємо основну увагу на рольові взаємодії в казках за трансактним аналізом Е. Берна, який описав життєві позиції, що відображають ставлення людини до світу взагалі, до її оточення – друзів і ворогів. Елементарними є позиції – Ти і Я. Вони ґрунтуються на поняттях, засвоєних із молоком матері, та представлені знаками «+» – добре, «-» – погано.

1. Позиція Я+Ти+ – це позиція здорової особистості, яка відображає достойне життя, це установка героїв і Принців, Героїнь та Принцес. 1а. Я+Ти+Вони+ – я люблю всіх. 1б. Я+Ти+Вони- – необ’єктивна позиція, як правило, її займає сноб чи асоціальна особистість – мені до них немає ніякого діла.

2. Я+Ти- (Я – Принц, Ти – Жаба) – така позиція позитивна тоді, коли треба від когось звільнитися. Такі люди можуть знущатися над іншими. Саме вони починають шукати собі ворогів. Це думка щодо переваги над іншими, а також погляд убивці, непроханого порадирика, який нав’язує свою думку. Зазвичай, це точка зору посередності. 2а. Я+Ти-Вони+ – позиція незадоволеної людини, особливо своїми близькими, які не такі гарні, як інші – ви не такі хороші, як ті, інші. 2б. Я+Ти-Вони- – позиція самотньої, критично налаштованої людини, яка дивиться на інших зверхньо – усі повинні прихилитися переді мною й бути такими, як я, звичайно, настільки, наскільки це вийде в таких нікчем, як ви.

3. Я-Ти+ – депресивна позиція в таких означає самознищення,

змушує людину принижуватися перед іншими. Це переважно меланхоліки, невдахи, люди, які мучать себе. Зазвичай – вони самотні, часто закінчують своє життя в лікарні чи тюрмі. За Я-Ти+Вони+ – позиція принижуючої себе людини, святої чи мазохіста – я гірший від усіх у цьому світі. Зб. Я-Ти+Вони- – позиція підлабузника, людини, яка мстить не за необхідності, а через снобізм – я поплазую, і моя нагорода не за горами, а не в тих нікчем.

4. Я-Ти- – це установка безнадійності. У ній є елементи шизофренії. 4а. Я-Ти-Вони+ – позиція догідливої заздрості – вони не люблять нас, тому що ми гірші від них. 4б. Я-Ти-Вони- – позиція песимістів і циніків, тих, хто впевнений у першородному гріху – у наш час немає хороших людей.

1? – Я+ти+Вони? – позиція євангеліста – у мене й тебе все нормально, а про них ми нічого не можемо сказати. 2? – Я+Ти? Вони- – позиція аристократа – зазвичай, усі люди погані. Але з тобою це питання ще треба вирішити. 3? – Я+Ти?Вони?, Я-Ти?Вони? і т. ін. – позиція людини, якій важко взаємодіяти з іншими.

Окрім життєвих сценаріїв, казка може допомогти виокремити так звані сімейні сценарії чи моделі сім'ї:

1. Модель «Ідеалізація партнера» виявляється в респондентів, які неадекватно оцінюють партнерів і перебільшують їхні можливості й позитивні якості.

2. «Моделювання стилів партнерської взаємодії батьківської сім'ї» виявилось в тенденціях проектувати відносин, ролі, традиції, установки у власну сім'ю.

3. «Моделювання стилів виховання в батьківській сім'ї» виявлялось у намаганні респондентів використовувати батьківські методи виховання власних дітей або при негативному досвіді цих методів використання протилежних стосовно своїх дітей.

4. Модель «Раціональний розрахунок під час вибору шлюбного партнера» означала надання переваги певним рисам особистості партнера, що збільшувало впевненість у ньому як сім'янинові.

5. «Позитивна мотивація на сімейне життя» характеризувалася бажанням мати гарного партнера, гарну сім'ю, родину, дім.

6. «Гармонійні взаємини з партнером» свідчили про зрілість респондентів, відповідальність й ефективність взаємодії.

7. Модель «Відповідальність за долю шлюбу» виявлялася в активній, діяльності щодо виконання основних функцій і ролей під час розв'язання проблем.

8. Модель «Конструктивне вирішення конфліктних ситуацій»

свідчить про намагання респондентів знаходити такі способи розв'язання конфліктів, які б сприяли конструктивному їх вирішенню.

9. Модель «Егалітарної сім'ї» означає рівноправне ставлення до шлюбного партнера, розподілу ролей і лідерство між подружжям, повагу до інтересів іншого.

10. Модель «Готовність до шлюбу» характеризувалася позитивною мотивацією та адекватними установками респондентів на сімейне життя, задоволеністю партнером, відповідальністю за майбутнє сім'ї.

Для дорослих казка виконує певні функції, де особливо важливий її творчий аспект, який виражається у створенні самої казки. Ця форма діяльності дає змогу вивільнити творчу енергію уяви. Усе це – сили, які допоможуть дорослому конструктивно змінювати своє життя.

Написання казки має свої етапи проведення:

1. Написання казки. Клієнту пропонується написати казку. Якщо він відчуває труднощі, то його можна підштовхнути до початку, використавши задані психотерапевтом сім героїв (Цар, Цариця, Оленка, Іванко, Добра Фея, Зла Чаклунка, Мудрий Старець).

2. Прочитання казки, завершення. Це важливий етап як для клієнта, так і для терапевта, тому що клієнт відчуватиме хвилювання від пред'явлення своєї творчості, а для терапевта це буде зустріч із внутрішнім світом клієнта.

3. Обговорення казки. Терапевту після того, як клієнт прочитав казку, важливо запитати, про що для клієнта ця казка, чи сподобалася вона йому.

Аналізуючи казку, важливо виокремити стани Его: Батько, Дитина й Дорослий, які, зі свого боку, становлять структуру особистості (Берн, 2001). Батько може виступати в ролі Контролюючого Батька (заборони, санкції; вимагає, керує, оцінює (засуджує й схвалює) і Батька, який піклується (поради, підтримка, опіка; навчає, піклується). Дитина – це емоційний початок у людині, котрий може проявлятися у двох видах: Природна Дитина й Адаптована Дитина. Характерними рисами Природної Дитини є довіра, ніжність, безпосередність, цікавість, творча захопленість, винахідливість. Адаптована Дитина є тією частиною особистості, яка, бажаючи бути прийнятою батьками та побоюючись бути відштовхненою, не дозволяє собі такої поведінки, яка б не відповідала очікуванням і вимогам батьків. Для Адаптованої Дитини характерні підвищена комформність, невпевненість, особливо під час спілкування зі значущими особами, сором'язливість.

Різновидом Адаптованої Дитини є Бунтуюча (проти Батька) Дитина, яка ірраціонально заперечує авторитети, норми, порушує дисципліну. Дорослий, або доросле Я. Це стан, який утілює об'єктивну, розсудливу й водночас емпатійну, доброзичливу частину особистості; працює з інформацією, розмірковує, аналізує, уточнює ситуацію, апелює до розуму та логіки й т. ін. Якщо Батько – це надана концепція життя, а Дитина – концепція життя через почуття, то Дорослий – це концепція життя через мислення, що ґрунтується на збиранні та обробці інформації. Дорослому Я-стану відповідає фрейдівське Я (Его). Дорослий в Е. Берна (Берн, 2001) відіграє роль арбітра між Батьком і Дитиною. Роль Дорослого зводиться не до придушення того чи іншого й піднесення над ними, а до вивчення інформації, записаної в Батькові та Дитині. Аналізуючи цю інформацію, Дорослий вирішує, яка поведінка найбільш відповідає конкретним обставинам, від яких стереотипів потрібно відмовитися, а які прийняти.

У казці важливо звертати увагу на трансакції. При трансакціях (одиницях взаємодії партнерів зі спілкування) людей можуть уключатися різні Я-стани. Розрізняють трансакції додаткові, перехресні й приховані. Додатковими трансакціями називаються такі, які відповідають очікуванням контактуючих людей і які відповідають здоровим людським відносинам.

Конфліктогенною здатністю володіють перехресні трансакції. У такому випадку на стимул дається несподівана реакція, яка активізує невідповідний стан.

Приховані трансакції відрізняються від доповнювальних і перехресних тим, що вони охоплюють більше двох станів Я, тому що повідомлення в них маскується під соціально прийнятним стимулом, але відповідна реакція очікується з боку ефекту прихованого повідомлення, у якому й полягає суть психологічних ігор.

Головною ціллю психотерапевтичної допомоги за допомогою казки є усвідомлення своїх ігор, життєвого сценарію, станів Его. Психотерапевт прагне також звільнити людину від нав'язливих програм поведінки й допомогти стати незалежною та здатною до повноцінного спілкування.

Перейдемо до порівняння частоти вираженості емпіричних показників досліджуваних за методом «Казкотерапія». Зазначимо, що в цьому випадку здійснено порівняльний аналіз частоти розподілу трьох блоків емпіричних показників, отриманих на двох незалежних вибірках –

експериментальній і контрольній. Зокрема, визначали характер відмінностей двох емпіричних розподілів за частотою вираженості станів Его в структурі особистості батьків проблемних дітей («Батько», «Дитина», «Дорослий»), характер відмінностей у частоті розподілу позицій їхнього життєвого сценарію («Я+Ти+», «Я+Ти-», «Я-Ти+», «Я-Ти-»), а також характер відмінностей у частоті розподілу позицій їхнього сімейного сценарію (сімейних моделей) («Ідеалізація партнера», «Моделювання стилів партнерської взаємодії батьківської сім'ї», «Моделювання стилів виховання в батьківській сім'ї», «Раціональний розрахунок під час вибору шлюбного партнера», «Позитивна мотивація на сімейне життя», «Гармонійні взаємини з партнером», «Відповідальність за долю шлюбу», «Конструктивне вирішення конфліктних ситуацій», «Егалітарна сім'я», «Готовність до шлюбу»). Отож, проаналізуємо результати порівняння частоти вираженості зазначених якісних ознак (емпіричних показників) у досліджуваних обох груп після застосування традиційної технології психологічної допомоги, а також в умовах упровадження спеціальної комплексної програми психологічного супроводу.

На підставі узагальнення результатів статистичного аналізу емпіричних даних можемо констатувати, що стосовно всіх зазначених емпіричних показників підтверджено достовірний характер відмінностей у частоті їх розподілу в експериментальній і контрольній вибірках досліджуваних: станів Его ($p < 0,001$), позицій життєвого сценарію ($p < 0,001$), позицій сімейного сценарію (сімейних моделей) ($p < 0,001$).

Таблиця 1

**Розподіл частоти вираженості емпіричних показників
в експериментальній і контрольній вибірках за шкалами методу
«Казкотерапія»**

Емпіричний показник		Експериментальна група	Контрольна група	Р
1	2	3	4	5
Стани Его	Дорослий	27	7	0,000
	Батько	13	21	
	Дитина	8	20	

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Позиції життєвого сценарію	Я+Ти+	31	5	0,000
	Я+Ти–	7	15	
	Я–Ти+	6	14	
	Я–Ти–	4	14	
Позиції сімейного сценарію	Ідеалізація партнера	2	7	0,001
	Моделювання стилів партнерської взаємодії батьківської сім'ї	3	8	
	Моделювання стилів виховання в батьківській сім'ї	2	7	
	Раціональний розрахунок під час вибору шлюбного партнера	2	7	
	Позитивна мотивація на сімейне життя	9	2	
	Гармонійні взаємини з партнером	8	3	
	Відповідальність за долю шлюбу	9	2	
	Конструктивне вирішення конфліктних ситуацій	10	3	
	Егалітарна сім'я	1	4	
	Готовність до шлюбу	2	5	

Отже, із табл. 1 можемо констатувати, що стосовно першого блоку емпіричних показників – частоти вираженості станів Его в структурі особистості батьків проблемних дітей – у результаті реалізації написання казки на етапі контрольного діагностичного зрізу кількість випробуваних із високою частотою прояву (домінантною позицією в

структурі їх особистості) Его-стану «Дорослий» виявилася суттєво більшою саме в експериментальній вибірці. Натомість кількість респондентів із високою частотою прояву (домінантною позицією в структурі їх особистості) Его-станів «Батько» й «Дитина» була суттєво більшою в контрольній вибірці.

Щодо другого блоку емпіричних показників – характеру відмінностей у частоті розподілу позицій життєвого сценарію батьків проблемних дітей – у результаті реалізації написання казки на етапі контрольного діагностичного зрізу в структурі особистості досліджуваних експериментальної вибірки, на відміну від контрольної, спостерігаємо більш суттєві зрушення (трансформацію) в структурі змістових позицій їхнього життєвого сценарію. Так, кількість респондентів із високою частотою вираженості (домінантною позицією в структурі їхньої особистості) позиції життєвого сценарію «Я+Ти+» виявилася суттєво більшою саме в експериментальній вибірці. Натомість чисельність досліджуваних із високою частотою прояву (домінантною позицією в структурі їхньої особистості) позицій життєвого сценарію «Я+Ти–», «Я–Ти+» і «Я–Ти–» є суттєво більшою в контрольній вибірці.

Щодо третього блоку емпіричних показників – характеру відмінностей у частоті розподілу позицій сімейного сценарію (сімейних моделей) батьків проблемних дітей – у результаті реалізації написання казки на етапі контрольного діагностичного зрізу в експериментальній групі частота вираженості конструктивних модальностей сімейного сценарію (сімейних моделей) «Конструктивне вирішення конфліктних ситуацій», «Відповідальність за долю шлюбу», «Позитивна мотивація на сімейне життя», «Гармонійні взаємини з партнером» виявилася достовірно вищою за таку частоту в контрольній групі. Це свідчить про те, що серед представників експериментальної вибірки кількість батьків проблемних дітей із конструктивними позиціями (моделями) сімейного сценарію виявилася суттєво більшою, порівняно з представниками контрольної вибірки.

Натомість у контрольній групі досліджуваних частота вираженості таких модальностей сімейного сценарію (сімейних моделей), як «Моделювання стилів партнерської взаємодії батьківської сім'ї», «Ідеалізація партнера», «Моделювання стилів виховання в батьківській сім'ї» і «Раціональний розрахунок під час вибору шлюбного партнера», виявилася достовірно вищою за частоту їх вираженості в експериментальній групі.

Висновки та перспектива подальших досліджень

Узагальнюючи результати порівняльного аналізу результативності формувальних заходів стосовно випробуваних експериментальної й контрольної груп, можемо констатувати, що, порівняно з традиційною технологією психологічної допомоги, упровадження спеціальної комплексної програми психологічного супроводу з написанням та аналізом казки забезпечило батькам проблемних дітей більш високий ступінь розвитку ефективних механізмів особистісно-сімейного функціонування, а також більш стійкий рівень сформованості особистісної настанови на конструктивне розв'язання актуальних проблем.

Можемо стверджувати, що, порівняно з традиційною програмою психологічної допомоги, упровадження спеціальної програми психологічного супроводу з використанням казкотерапії забезпечило більш ефективну корекцію неконструктивних особистісних настанов батьків проблемних дітей, а також достовірно вищий ступінь розвитку тих властивостей їхньої особистісної структури, які покладено в основу конструктивних патернів особистісного функціонування. Це відображається в позитивному сприйнятті й прийнятті партнера або інших членів ядерної сім'ї із відрефлексованою позицією й готовністю до генерування конструктивного простору подружніх і сімейних стосунків, до культивування «здорових» сімейних цінностей та настанов, до реалізації конструктивних рольових патернів сімейного функціонування, виявилася суттєво більшою, ніж серед представників контрольної вибірки.

Література

1. Берн, Э. (2001). *Групповая психотерапия*. Москва: Академ. проект.
2. Брун, Б. (2000). *Сказки для души. Использование сказок в психотерапии*. Москва: Информ. центр психол. культуры.
3. Вачков, И. В. (2007). *Сказкотерапия: развитие самосознания через психологическую сказку*. Москва: Ось-89.
4. Дикман, Х. (2000). *Юнгианский анализ волшебных сказок. Сказание и иносказание. Приложение: методы аналитической психологии*. Санкт-Петербург: Академический проект.
5. Зинкевич-Евстигнеева, Т. Д. (2001). *Практикум по сказкотерапии*. Санкт-Петербург: Речь.
6. Зинкевич-Евстигнеева, Т. Д. (2003). *Проективная диагностика в сказкотерапии*. Санкт-Петербург: Речь.
7. Карпман, С. (1968). Казки і драматичний аналіз сценарію. *ТАВ*, 7 (26).
8. Кэмпбелл, Дж. (1997). *Тысячеликий герой*. Москва: Эйдос.

9. Наследов, А. Д. (2005). *SPSS: компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках*. Санкт-Петербург: Питер.
10. Огиенко, Н. (2008). *Вошебная сила сказки: осуществление мечты иполцарства в придачу. Игра «Дворец желаний»*. Санкт-Петербург: Речь.
11. Радина, Н. К. (2006). *Истории и сказки в психологической практике*. Санкт-Петербург: Речь.
12. Ткач, Р. (2010). *Самораскрытие женщины с помощью волшебной сказки «Василиса Прекрасная»*. Санкт-Петербург: Речь.
13. Ткач, Р. (2011). *Индивидуальное и супружеское консультирование с помощью сказки «Царевна-лягушка»*. Санкт-Петербург: Речь.
14. Франц, М-Л фон (1998). *Психология сказки. Толкование волшебных сказок. Психологический смысл мотива искупления в волшебной сказке*. Санкт-Петербург: Б.С.К.
15. Юнг, К. Г. (1994). *Психология бессознательного*. Москва: Наука.
16. Юнг, К. Г. (1997). *Сознание и бессознательное*. Санкт-Петербург-Москва: Университет. кн.

References

1. Bern, E. (2001). *Hruppovaia psykhoterapyia [Group psychotherapy]*. Moskva: Akademicheskyi Proekt [in Russian].
2. Brun, B. (2000). *Skazky dlia dushy. Yspolzovanye skazok v psykhoterapyu [Tales for the soul. The use of fairy tales in psychotherapy]*. Moskva: Ynformatsyonnyi tsentr psykholohycheskoi kultury [in Russian].
3. Vachkov, Y. V. (2007). *Skazkoterapyia: razvytye samosoznanyia cherez psykholohycheskuiu skazku [Fairy Tale Therapy: Developing Self-Consciousness through a Psychological Tale]*. Moskva: Os-89 [in Russian].
4. Dykman, Kh. (2000). *Yunhyanskyi analiz volshebnykh skazok. Skazanye y ynoskazanye. Prylozhenye: Metody analytycheskoi psykholohyy [Jungian analysis of fairy tales. Legend and allegory. Appendix: Methods of Analytical Psychology]*. Sankt-Peterburh: Akademicheskyi proekt [in Russian].
5. Zynkevych-Evstyhneeva, T. D. (2001). *Praktykum po skazkoterapyu [Workshop on fairy tale therapy]*. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].
6. Zynkevych-Evstyhneeva, T. D. (2003). *Proektyvnaia dyahnostyka v skazkoterapyu [Projective diagnostics in fairy tale therapy]*. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].
7. Karpman, S. (1968). *Kazky i dramatychnyi analiz stsenariiu [Fairy tales and dramatic analysis of the script]*. TAB, 7 (26) [in Ukrainian].
8. Kempbell, Dzh. (1997). *Tysiachelykyi heroi [Thousands of hero]*. Moskva: Eidos [in Russian].
9. Nasledov, A. D. (2005). *SPSS: kompiuternyi analiz dannykh v psykholohyy y sotsyalnykh naukakh [SPSS: computerized data analysis in the psychology and social sciences]*. Sankt-Pererburh: Pyter [in Russian].
10. Ohyenko, N. (2008). *Volshebnaia syla skazky: osushchestvlenye mechty ypoltsarstva v prydachy. Yhra «Dvoretz zhelanyi» [The magic power of the tale: the*

fulfillment of the dream of the kingdom and the bargain. Game «Palace of Desires»]. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].

11. Radyna, N. K. (2006). Ystoryy y skazky v psikhologhycheskoi praktyke [Stories and tales in psychological practice]. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].

12. Tkach, R. (2011). Yndyvydualnoe y supruzheskoe konsulytyrovanye s pomoshchiu skazky «Tsarevna-liahushka» [Individual and matrimonial counseling through the fairy tale «The Frog Princess»]. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].

13. Tkach, R. (2010). Samoraskrytye zhenshchyny s pomoshchiu volshebnoi skazky «Vasylysa Prekrasnaia» [Self-disclosure of a woman with the help of the fairy tale «Vasilisa the Beautiful»]. Sankt-Peterburh: Rech [in Russian].

14. Frants, M-L fon (1998). Psikhologhyia skazky. Tolkovanye volshebnykh skazok. Psikhologhycheskyi smysl motyva yskupleniya v volshebnoi skazke [Psychology tales. The interpretation of fairy tales. The psychological meaning of the motive of redemption in a fairy tale]. Sankt-Peterburh: B.S.K. [in Russian].

15. Iunh, K. H. (1994). Psikhologhyia bessoznatelnoho [Psychology of the unconscious]. Moskva: Nauka [in Russian].

16. Iunh, K. H. (1997). Soznanye y bessoznatelnoe [Consciousness and unconscious]. Sankt-Peterburh-Moskva: Unyversytetskaia knyha [in Russian].

Received: 25.04.2019

Accepted: 04.05.2019